

Κριτική σε μια κριτική

Η κριτική του Θεοδωρακόπουλου (*Αρχείο φιλοσοφίας και θεωρίας των επιστημών*, Ε', 1934, σ. 137-149) στην *Εισαγωγή στη Φιλοσοφία* του Χ. Θεοδωρίδη δεν αφορά το περιεχόμενο, τη μεθοδολογία, την εγκυρότητα των αντιλήψεων, τη λογική συνέπειά τους, άρα ως φιλοσοφική κριτική ενός φιλοσοφικού έργου δεν είναι κατατοπιστική και αντικειμενική. Έχει ενδιαφέρον περισσότερο για το ιδεολογικό της υπόβαθρο, αποτελεί μαινόμενη επίθεση κατά του ιδεολογικού εχθρού, του διαλεκτικού υλισμού, που τόλμησε να διεισδύσει στα άδυτα της φιλοσοφίας και να επιχειρήσει μια σφαιρική και ανανεωτική προσέγγιση στα βασικά ζητήματα της φιλοσοφίας.

Αυτή η κριτική έχει, ακόμη, και ιστορικό ενδιαφέρον. Αντανακλά τις ιστορικές συνθήκες στις οποίες διεξαγόταν η ιδεολογική και πνευματική διαπάλη της εποχής. Οι συντηρητικοί ιδεαλιστές κυριαρχούσαν και όρθωναν αναχώματα στην έκφραση των αντίπαλων ιδεών. Ιδεολογικός εχθρός τους δεν ήταν μόνον ο ριζοσπαστισμός και η μαρξιστική ιδεολογία, αλλά κάθε προοδευτική ιδέα και ρεύμα που αμφισβητούσαν τα άγια και ιερά του ιδεολογικού και κοινωνικού κατεστημένου. Μ' αυτή τη λογική ο Θεοδωρακόπουλος τον φιλοσοφικό απλουστευτισμό που προσάπτει στον Χ. Θεοδωρίδη τον αποδίδει στην παρερμηνεία του πνεύματος του δημοτικισμού. Έτσι, τα βέλη της κριτικής του δεν κατευθύνονται μόνο στο έργο του συγγραφέα, αλλά πλήττουν ευρύτερα το προοδευτικό πνεύμα που συμπύκνωνε στην ιστορική συγκυρία το κίνημα του δημοτικισμού.

Όπως προαναφέραμε, περιορισμένες –σχεδόν ανύπαρκτες– είναι οι αναφορές του Θεοδωρακόπουλου στο κρινόμενο έργο.

Το αντιμετωπίζει απαξιωτικά, θεωρώντας το ανάξιο κριτικής και προσπαθεί με παράπλευρες παρατηρήσεις και επισημάνσεις –κακοπροαίρετες και ιδεολογικά φορτισμένες– να τεκμηριώσει την απαξία του έργου και να αποτρέψει τη διακίνηση στη των ιδεών του.

Αυτή είναι η στρατηγική του και επιβεβαιώνει πόσο δυσχερής ήταν όχι μόνο η υιοθέτηση αλλά και η απλή διακίνηση των προοδευτικών ιδεών.

Η απαξίωση αντί της κριτικής παρατηρείται σε εποχές στις οποίες ο ιδεολογικά κυρίαρχος έχει άνετη υπεροχή, οπότε απαξιού ν' ασχοληθεί σοβαρά με τον ιδεολογικό του αντίπαλο και τον αντιμετωπίζει αφοριστικά, επισημαίνοντας την αδαημοσύνη, την αγραμματοσύνη, τον ουτοπισμό του. Αυτό γινόταν στις συνθήκες εκείνης της εποχής, αλλά επαναλαμβάνεται και σήμερα. Η κυρίαρχη ιδεολογία αντιμετωπίζει την αντίπαλη «σαν ψόφιο σκυλί». Σ' αυτή την παράπλευρη ιδεολογικά φορτισμένη και όχι ουσιαστική αντιμετώπιση της *Εισαγωγής* αρθρώνεται η κριτική του Ι. Θεοδωρακόπουλου.

Συγκεκριμένα:

Πρώτο: Υπονομεύει το βιβλίο υπονομεύοντας τους υποστηρικτές του. Η θερμή υποδοχή του βιβλίου από εκπρόσωπο μάλιστα του αντίπαλου ιδεολογικού χώρου, τον Κ. Γεωργούλη, υπονομεύεται με το επιχείρημα ότι ο Κ. Γεωργούλης διατυπώνει αρνητικές κρίσεις για τον Hegel και τον Schelling. Άλλος επαινέτης του Χ. Θεοδωρίδη ανακαλείται στην τάξη, γιατί αγνοεί τη γερμανική φιλοσοφία (γι' αυτό «πρέπει να κριθεί με κάποια επιείκεια») αλλά και γιατί ως νέος «φαίνεται πως δεν απόκτησε ακόμη τις προϋποθέσεις που χρειάζονται για να σκέπτεται με αυτοτέλεια». Ο στόχος είναι ευδιάκριτος. Και επαινετικές κρίσεις να διατυπωθούν για την *Εισαγωγή* δεν θα έχουν καμιά αξία, αφού θα προέρχονται από αδαείς και μαθητευομένους, που δεν αντιλαμβάνονται την ανεπάρκεια του έργου.

Δεύτερο: Υποστηρίζει ότι ο Χ. Θεοδωρίδης υπεραπλουστεύει τα φιλοσοφικά προβλήματα και διαλύει έτσι τη φιλοσοφία: «Τα “βαριά και κουραστικά” προβλήματα νου και της φιλοσοφίας, τα πέρασε όλα από το μύλο της απλοϊκότητας και έτσι πέτυχε το σκοπό του: έδειξε “πως δεν υπάρχει τίποτε δύσκολο στη φιλοσοφία”». Κατά τον Ι. Θεοδωρακόπουλο λοιπόν το δυσνόητο της φιλοσοφίας σύμφωνα με τον Χ. Θεοδωρίδη και τους ομοϊδέατες του οφείλεται στη σκοτεινή γλώσσα, τη σχολαστικότητα και τη δοκησιοσοφία των φιλοσόφων, ιδίως Γερμανών, και όχι στην ίδια τη φιλοσοφία.

Αυτή την υποτιθέμενη άποψη του Χ. Θεοδωρίδη ο Ι. Θεοδωρακόπουλος την αποδίδει στην άγνοια και την «ανατολίτικη οκνηρία», αφ' ενός, και στην «παρερμηνεία του δημοτικισμού», αφ' ετέρου. Ο Χ. Θεοδωρίδης και οι ομοϊδέατες του, δηλαδή, από άγνοια και «επειδή αποφεύγουν τον πόνο» και «δεν έχουν τη δύναμη να κοιτάζουν τα πράγματα στην πληρότητά τους» υποβιβάζουν τη φιλοσοφία σε κάτι πολύ απλό και κατηγορούν τους φιλόσοφους ότι αυτοί εσκεμμένα, για να αποστασιοποιούνται απ' τους πολλούς, περιπλέκουν και καθιστούν δυσνόητα τα φιλοσοφικά προβλήματα.

Πουθενά όμως ο Χ. Θεοδωρίδης δεν διατυπώνει τις απλουστευτικές και αγοραίες αντιλήψεις για τη φιλοσοφία που του αποδίδει ο Ι. Θεοδωρακόπουλος.

Απ' την πρώτη σελίδα της *Εισαγωγής* του ο Χ. Θεοδωρίδης διευκρινίζει ότι «η φιλοσοφία είναι κάτι εξαιρετικά δύσκολο, κάτι πολύπλοκο και ακαθόριστο». Ούτε αρνείται το ρόλο, την αναγκαιότητα και τη συνεισφορά των ειδικών – «[ο μελετητής της φιλοσοφίας] χρειάζεται οδηγό στα πρώτα βήματα» – και ακόμη σημειώνει για την προσφορά και το έργο των φιλοσόφων: «Ύστερα ήρθαν άνθρωποι με ξεχωριστή ικανότητα, που είδαν τα ζητήματα καλύτερα ή διαφορετικά απ' τους άλλους, που τα δούλεψαν και τα βάθυναν κι έδωσαν αξιοσημείωτες λύσεις ή έδειξαν καινούργιες δυσκολίες που είχαν τα προβλήματα» (σ. 2).

Για τον καλοπροαίρετο αναγνώστη είναι προφανές ότι ο Χ. Θεοδωρίδης από καμιά πνευματική οκνηρία δεν πάσχει, ούτε παραγνωρίζει το βαρύ έργο της φιλοσοφίας, ούτε υποτιμά τις ικανότητες και την προσφορά των φιλοσόφων. Απλώς, εμφορούμενος από παιδαγωγική και προοδευτική αντίληψη, πιστεύει ότι η φιλοσοφία δεν είναι προνόμιο μόνο κάποιων εκλεκτών πνευμάτων. Μπορεί να γίνει κτήμα του μέσου ανθρώπου, αρκεί αυτός να έχει διάθεση να τη μελετήσει, να έχει οδηγό (κατάλληλα βιβλία και δασκάλους) στα πρώτα και τα βασικά βήματα της μύσής του στη φιλοσοφία. Αντικρούει, ακόμη, την αριστοκρατική αντίληψη της φύσει πνευματικής ανωτερότητας, υποστηρίζοντας ότι ο καθένας έχει τις νοητικές και εμπειρικές δυνατότητες να «φιλοσοφήσει», να γνωρίζει και να κατανοήσει τα βασικά φιλοσοφικά προβλήματα, τουλάχιστον σ' ένα επίπεδο, αφού «τα προβλήματα αυτά που ριζώνουν στη φύση του ανθρώπου και σφιχτοδένονται με την ύπαρξή του είναι κοινά σε όλους μας, σε κάθε μορφωμένο ή αμόρφωτο, τωρινό ή περασμένο, μικρό ή μεγάλο» (σ. 1).

Ο Ι. Θεοδωρακόπουλος οδηγείται στους αφορισμούς του για τη δήθεν διάλυση της φιλοσοφίας απ' τον Χ. Θεοδωρίδη απ' τη διαμετρικά αντίθετη γνώμη του για το χαρακτήρα και το ρόλο της φιλοσοφίας. Φρονεί ότι η φιλοσοφία αποτελεί προνομιακό αντικείμενο μιας πνευματικής ελίτ. Ο Χ. Θεοδωρίδης, αντίθετα, φρονεί ότι η φιλοσοφία μπορεί να γίνει κτήμα των μαζών και να τις απελευθερώσει απ' την πνευματική και κοινωνική χειραγώγηση.

Τρίτο: Ο Ι. Θεοδωρακόπουλος λαιδορεί τη γλώσσα και την ορολογία του Χ. Θεοδωρίδη. Τον κατηγορεί για παρερμηνεία του δημοτικισμού, για την αφελή, δηλαδή, αντίληψη ότι αν χρησιμοποιηθεί η λαϊκή γλώσσα στη φιλοσοφία, αυτή θα γίνει κατανοητή και εύληπτη απ' τον λαό. Επισημαίνει ότι οι φιλοσοφικές έννοιες συγχέονται και διαστρεβλώνονται με τη χρησιμοποίηση λαϊκών εκφράσεων, όπως: «Έτσι βάζει [ο νους] κάθε πράγμα στη θέση του, σ' ένα ορισμένο διαμέρισμα του μυαλού του, για να το βρίσκει εύκολα άμα λάβει ανάγκη» (σ. 16), «η διάνοια έχει την ικανότητα να σεργιανίζει τις ανώτερες αλήθειες» (σ. 261), «[οι επιστήμες] βρήκαν τη μέθοδό τους ύστερα από κάποιο πασπάτεμα». Η αλήθεια είναι ότι όροι όπως το «σεργιανίζει» ή το «πασπάτεμα» δεν ορίζουν ικανοποιητικά και με την

απαιτούμενη ακρίβεια σύνθετες φιλοσοφικές έννοιες, γι' αυτό και εξοβελίστηκαν απ' τη φιλοσοφική και επιστημονική γλώσσα.

Η κριτική, όμως, του Ι. Θεοδωρακόπουλου είναι επιλεκτική και τουλάχιστον υπερβολική. Όροι όπως οι προαναφερθέντες αποτελούν αμελητέο ποσοστό στη φιλοσοφική ορολογία του Χ. Θεοδωρίδη, που κινείται στο πλαίσιο της λόγιας δημοτικής και απλώς εκφράζει την αγωνία του συγγραφέα για την προσέγγιση της φιλοσοφίας απ' τον λαό. Η υπερβολή του κριτικού επιβεβαιώνεται απ' το γεγονός ότι αυτές οι λιγοστές εξεζητημένες εκφράσεις δεν δημιουργούν ουσιαστικά πρόβλημα κατανόησης των φιλοσοφικών εννοιών. Ο ίδιος ο Θεοδωρακόπουλος «μεταφράζει» άνετα αυτές τις εκφράσεις σε δόκιμους φιλοσοφικούς όρους: για τη λέξη «σεργιανίζει» χρησιμοποιεί τον όρο «θεάται», στη λέξη «πασπάτευμα» αντιστοιχεί ο όρος «έρευνα», τη μεταφορική έκφραση «παιδιά του Χούσσερλ» ο Θεοδωρακόπουλος αποδίδει με τον όρο «μαθητές» κ.ο.κ.

Τέταρτο: Η πιο χαρακτηριστική μορφή απαξίωσης του έργου του Χ. Θεοδωρίδη, αντί της ουσιαστικής κριτικής, απ' τον Ι. Θεοδωρακόπουλο είναι η προσπάθειά του να εμφανίσει την *Εισαγωγή στη Φιλοσοφία* σχεδόν ως αντιγραφή άλλων βιβλίων.

Το μεγαλύτερο μάλιστα τμήμα της κριτικής του καταλαμβάνει η παράθεση «κλεμμένων» αποσπασμάτων. Ακόμη και ο μη ειδικός όμως, αν εντρυφήσει στα αποσπάσματα, θα διαπιστώσει το τέχνασμα και την απαράδεκτη στρέβλωση για έναν ακαδημαϊκό και φιλόσοφο της εμβέλειας του Ι. Θεοδωρακόπουλου. Ο κριτικός παραθέτει αποσπάσματα στα οποία ο Χ. Θεοδωρίδης εκθέτει τις απόψεις φιλοσόφων, τις οποίες αρύεται από έργα των φιλοσόφων αυτών και από έγκυρα έργα άλλων φιλοσόφων, που τα σχολιάζουν.

Έτσι, η άποψη που εκτίθεται για τις βασικές αντιλήψεις ενός φιλοσόφου δεν είναι παράδοξο να συμπίπτει σε πολλά σημεία με την έκθεση αυτών των αντιλήψεων και από άλλους συγγραφείς.

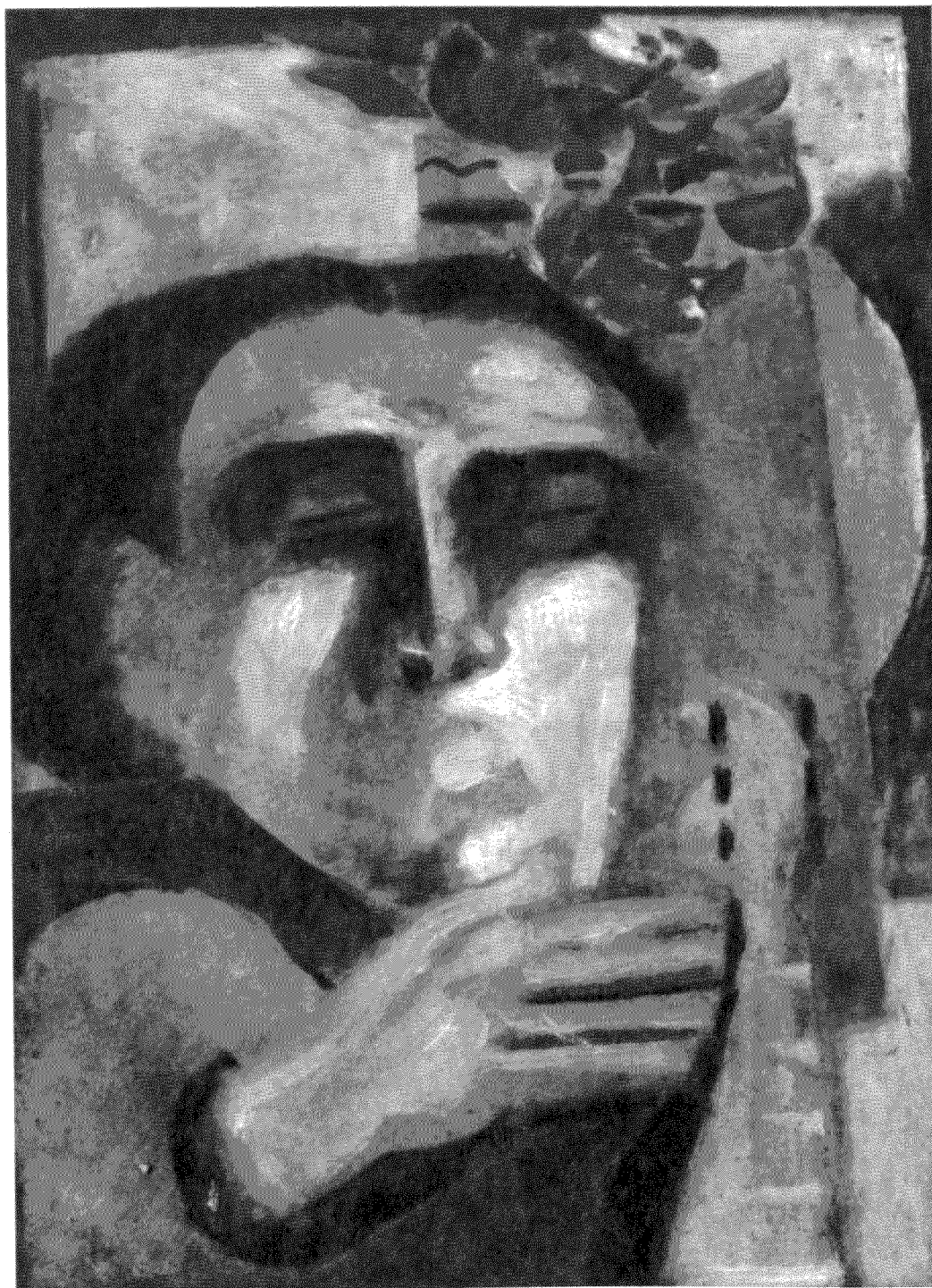
Εξάλλου, με σαφήνεια που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση, ο Χ. Θεοδωρίδης διευκρινίζει ότι παραθέτει με πιστότητα τις αντιλήψεις του κάθε φιλοσόφου, όπως πράττει κάθε σοβαρή εισαγωγή στη φιλοσοφία ή ιστορία της φιλοσοφίας (εξ ου και οι συμπτώσεις, όχι σπάνια, στην παρουσίαση αυτών των αντιλήψεων).

Όπως διευκρινίζει ο Χ. Θεοδωρίδης: «Δίνω πλατιά θέση στις ξένες δοξασίες [εννοεί των φιλοσόφων του εξωτερικού, Δ. Γρ.], τις εκθέτω με συμπάθεια κι όταν ακόμα διαφέρουν από τις δικές μου είτε είναι τέλεια αντίθετες κι αποφεύγω όσο μπορώ τις επεμβάσεις» (σ. 8).

Ποιο είναι το αμάρτημα του Χ. Θεοδωρίδη; Το αμάρτημα κάθε σοβαρού φιλόσοφου: παραθέτει χωρίς ουσιαστικές επεμβάσεις τις αντιλήψεις του κάθε φιλόσοφου και την κριτική του σ' αυτές τις αντιλήψεις την παραθέτει σε χωριστά κε-

φάλαια, όπως η απαιτεί η δεοντολογία της αντικειμενικής πληροφόρησης: «Την κριτική και τις απόψεις μου τις δίνω χωριστά σε ιδιαίτερα κεφάλαια ή ενότητες» (σ. 8).

Ευτυχώς, αυτή η μεροληψία του Ι. Θεοδωρακόπουλου δεν τελεσφόρησε και το βιβλίο του Χ. Θεοδωρίδη έτυχε λαμπρής υποδοχής και απ' τον ακαδημαϊκό κόσμο αλλά κι απ' το μη ειδικευμένο κοινό και έμεινε κλασικό στην ιστορία των ελληνικών γραμμάτων.

Α. Ρόρρος, Μουσικός, 1961